

SHOIRA SHAMS IJODINING SHAKLLANISH TAKOMILI

Bobonazarova Gulzoda

Urganch davlat universiteti talabasi

THE DEVELOPMENT OF THE CREATION OF POET SHAMS

Bobonazarova Gulzoda Student of Urganch State University

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВ ПОЭТЕССЫ ШАМСА

Бобоназарова Гулзода

Студентка Ургенчского государственного университета

[https://orcid.org/
0009-0004-0427-6431](https://orcid.org/0009-0004-0427-6431)

e-mail:

[bobonazarovagulzoda8@
gmail.com](mailto:bobonazarovagulzoda8@gmail.com)

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorazmlik tinib-tinchimas, yuragida doimo ilmga bo'lgan intilish jo'sh urib turadigan shoiraning nasriy va lirik asarlarining shakllanish bosqichlarini va turli epik va lirik janrga mansub asarlarning kelib chiqish tarixi va ulardan ko'zlangan maqsadlari nimalardan iborat ekanligini bilib olishimiz mumkin.

Kalit so'zlar: lirik, epik, g'azal, essey, adabiy sharxlar, muxammas, she'r.

Abstract: In this article, we will find out the stages of formation of the prose and lyrical works of the poetess, whose heart is always full of passion and the desire for knowledge, as well as the history of the origin of various epic and lyrical works and their goals.

Аннотация: В данной статье мы узнаем этапы становления прозаического и лирического творчества поэтессы, сердце которой всегда полно страсти и стремления к познанию, а также историю возникновения различных этических и лирических произведений. произведения и их возможные цели.

Ключевые слова: лирика, эпос, газель, очерк, литературные рецензии, эпос, поэма.

KIRISH. Adabiy asarlar shakl jihatdan benihoya rang-barang bo'ladi. Shuning uchun ularni alohida-alohida guruhlariga bo'lib o'rganish lozim. Adabiy asarlar shaklan quyidagicha tasnif qilinib o'rganilishi maqsadga muvofiq sanaladi. Adabiy asarlarning yirik guruhlari adabiy tur, adabiy turning ichki guruhlari adabiy janrlar va adabiy janrlarning ichki bo'linishi janr xillari sanaladi. Shular orasida g'azal janrining o'rni beqiyosdir. G'azal so'zining kelib chiqish tarixiga ham to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq sanaladi.

G'azal (arabcha ko'pligi "g'azaliyot" - ayollar bilan o'ynab-kulish) ishq-muhabbat haqida bahs yurituvchi she'r. G'azal sharq xalqlari lirikasida keng tarqalgan janr bo'lib, u o'z taraqqiyotining dastlabki davrlarida faqat ishq-muhabbat mavzularida yozilgan. Ammo keyingi davrda g'azalning doirasi kengayib boradi.

"G'azalda yor qiyofasi, qiliqlarini bayon qilish, sog'inish-u firoq, raqibdan va taqdirdan zorlanishnigina ifodalamaydi, shuningdek g'azal doirasi tabiat manzaralarini tasvirlash, may, qadah

haqida bayon qilish bilan cheklanmaydi. G'azal tematikasi shaxsning intim kechinmalari doirasida qolmasdan, unda ijtimoiy hayot masalalari ham ifodalanadi"¹.

Biz ijodkorimiz lirik asarlarining gultoji hisoblangan g'azallarining takomillanish jihatlarini va ayrim g'azallarini bir qadar tahlilga tortib ko'ramiz. G'azallarini tahlil qilish jarayonida ijodkor ichki kechinmalarini va aynan g'azallaridagi mavzu doirasiga alohida diqqat qaratdik. G'azallarining eskpressiv va badiiy bo'yoqdor chiqishida turli xil badiiy tasviriy vositalardan foydalangani ham asar mazmunining ahamiyatini oshirganini guvohi bo'ldik. Masalan, quyidagi g'azalida:

Labingdan qatra may so'rdim, firog'ing uzra qon tutding,

Ko'zing ko'rsatmayin har dam ko'zim yoshin ravon tutding.

Bu baytda esa labingdan ozgina may so'rdim, ayriliq natijasida bu qon bo'ldi. Ko'zingni mendan ko'rsatmay hamma vaqt ko'z yoshlarim bir tekisda ravon oqishiga qarab turding, demoqchi shoira.

Kechib ketdim huzuringga bu bog'-u bo'stonlardan, Uzoring oshkor etmay, jamolingni nihon tutding.

Bundan anglashiladiki, sening huzuringga hamma narsadan, bog' va bo'stonlardan ham kechdim, seni esa yuzingni oshkor qilmading, balki yashirin tutding deydi ijodkor. Bu baytda ham oshkor va nihon so'zlari vositasida tazod san'ati qo'llangan.

Visoling istagan qalbim teshar har lahza hajr-u o'qi. Dag'i novak ekan ishqing ko'ngilni chin nishon tutding.

Bu baytda esa "visolingni, ya'ni senga erishish niyatida, ko'p bora, har on, har daqiqa hajr, ya'ni ayriliq o'qiga duchor bo'ldim va yana novak, ya'ni kiprikdagi kamon o'qi aynan meni ko'nglimni nishonga oldi" degan mazmun anglashiladi.

Sinib har ustuxonimdin to'kuldum poyingga ushshog',

Yog'urgach Besutun toshin, nechun boshim omon tutding.

Bu o'rinda esa ustuxon asli so'ngak-suyak ma'nosini ifodalayapti. Har bitta so'ngakimgacha sinib poyingga yiqildim va zaiflashdim. Besutun toshlarini ustimdan yog'dirgach suyak-suyagimgacha sinib

poyingga yiqildim, ammo nega jonimni olmasdan bu azobda yana tirik-omon saqlayapsan deya faryod chekadi. Yana Besutun toshini aynan bu jumlada qo'llashining ham asosiy sababi bor. Besutun toshi behistun tog'larini toshlari Farhod obrazi bilan bog'liq, she'riyatda boshga balo toshlarining yog'ilishi ma'nosida ishlatilgan. Besutun toshi o'rinda talmeh san'atini ham keltirib chiqargan. Ma'lumki Behistun qoyatoshi mashhur joy nomi va u tarixdan Erondagi Kirmonshoh shahri yaqinida joylashgan. Bu toshga matni Eron hukmdori Doro I o'yib yozdirgan. Ular qadimgi fors, elam, bobil tillarda yozilgan sanaladi.

Vatan istab qaro gil ostiga mangu ketay desam, Jafoying chekdururg'akim qo'ling bexonumon tutding.

Bu o'rinda makon istab qaro yerga mangu ketay desam, sening jafongni chekkan vaqtda sen qo'lingni mendan darig' tutding demoqchi shoira. Ya'ni men senga muhtoj edim, ammo sen men-la bo'lmading va ahvolimga zarracha ham achinmading demoqda, chamasi.

Tamanno aylamak ham shunchalik ko'rk-u fazilatmi, Ajab, g'amzang bila dilga dam otash, dam jinon tutding.

Bu yerda tamanno, ya'ni orzu qilish ham shunchalik go'zal fazilatmi, ajabo nozik qarashing bilan dilga goh otash (do'zax), goh jinon (jannat) tutding deyiladi. Ushbu jumlada ham shoiramiz go'zal badiiy malohatlardan mohirona foydalangan. Ya'ni otash va jinon so'zlari tazod san'atini yuzaga keltirgan.

Agarchi Shoira vasliga zarra hojating yo'qdur, Netay, yaxshim, muhabbat yo'lida oni yamon tutding.

Bunda esa shoira "mening vaslimga, ya'ni yoringga erishishga senda zarracha ham hojat yo'q ekan, meni bu muhabbat yo'lidagi yaxshiligimni sen yomonlikka yo'yding" degan mazmun anglashiladi. Bu baytda ham yaxshi va yomon so'zlari vositasida tazod san'ati qo'llangan.

Muxammas (arab-beshlik) Sharq she'riyatidagi she'riy shakllardan, qofiyalanish tartibiga ko'ra tuzilgan she'r. Misraning har bir bandi 5 misradan iboratdir. Bandning oxirida shoir taxallusi ham keltiriladi.

¹ A.M.Mirzayev. Рудаки и разветние газели X-XV Stalinobod, 1958-yil, 25-bet.

Muxammasning ham 2 turi bor: ta'bi xud (mustqail) va tazmin (taxmis).

Birinchisida barcha beshlik bir muallifniki, ikkinchisi (taxmis)da ijodkor bironta ustoz, zamondosh shoir yoxud o'z g'azallari baytlarining har birini beshlik bandlariga aylantiradi. Quyida esa aynan Shoira Shams Abdulla Oripov g'azaliga muxammas boylagan. Bu ham ijodkor mahoratini yana bir bora ko'rishimizga imkon beradi:

*Bo'lmagay hech bir adosi sevgidan bitsang qo'shiq,
Goh hijron, goh visolning yodidan etsang qo'shiq,
Ishq aro dilning yagona malhami bilsang qo'shiq,
Ayb emasdur gar muhabbat sha'niga aysang
qo'shiq,
Baxtlidur kimning muhabbatga sazovor yori bor.²*

(Abdulla Oripov g'azaliga muxammas, 97-bet)

Bu muxammasda agar sevgi haqida she'r yozsang hecham ado bo'lmaydi. U xoh ayriliq, xoh yorning vasliga yetishish haqida bo'lsa ham. Ishq ichra yagona malham ham aynan qo'shiqdir. Mabodo, sen ishq, muhabbat sha'niga qo'shiq aysang ham bu ayb emas, balki kimniki muhabbatga sazovor yori bo'lsa u inson baxtlidur degan ma'no anglashiladi.

Gohi bir Farhod kabi Ishq izmida ko'rgum seni,
Qays-o'zing sahroda telba, holingni so'rgum seni,
Har **sahar** to **shom** qadar g'am chekkaning bilgum seni,

Uzma ko'ngil garchi hijron xor etar bir zum seni,
Gul tikansiz bo'lmagay, har bir chamanning xori bor.
Bundan anglashiladiki, seni ba'zan ishq bobida Farhod misolida ko'raman. Qaysni esa o'zi telba holatda sahroda yurganida holini so'ragim keldi va har kun ertalabdan to quyosh botgunga qadar g'am va azob chekayotganingni bilaman. Shunday bo'lishiga qaramasdan ko'ngil uzma, garchi ayriliq seni bir on xor qilsa ham deydi. Bayt so'ngida esa, bu qiyinchiliklarga bardosh berishing lozim, chunki gul tikansiz bo'lmaganidek, chaman ham xorsiz bo'lmaydi, deydi. Bundan tashqari bu yerda ham shom va sahar so'zlari vositasida tazod san'ati yana bir karra qo'llanilgan.

Endi esa Shoira Shams adabiy sharhlari va publitsistik maqolalari orasidagi "Donishmandlik mavsumida ochilgan o'zan" mavzusini oladigan bo'lsak, unda ijodkor Sotim Avazni o'zanga

qiyoslaydi. Mumtoz adabiyotimizning asosiy quroli bo'lgan aruz qadim-qadimdan meros bo'lib kelgan va kelayotgan janrlardan biri desak xato bo'lmaydi. Alisher Navoiylar boshlab bergan bu an'anani hozirgacha davom qildirayotgan adabiy darg'alarimiz mavjudligi ham quvonarli hodisadir. Shunday adabiyotimiz davomchilari sifatida Matnazar Abdulhakim, Sotim Avazlarni aytishimiz mumkin. Shular orasida Sotim Avaz ijodiyoti diqqatimizni jalb qildi, ya'ni Shoira Shamsning yozgan maqolasida Sotim Avaz ijodiyotidagi namunalardan ma'lum bo'ladiki, uning bir g'azalidagi ko'ngilga bergan qiyoslari ijodkor badiiy mahoratini qanchalik yuksak ekanligini ko'rsatib berdi.

Shoira Shams ham bu parchani keltirib o'tgan ekanlar, biz ham bu baytni keltirib o'tishni o'zimizga joiz deb bildik. Sababi bu qiyos naqadar ajoyib va ayni haqiqatga yaqin ekanligini boshqalar ham bilsa yaxshi bo'ladi deb o'yladik.

Ko'ngil - osmon ochilgaydir, yorug' tushsa,
Ko'ngil - yerdir, unar yaxshi urug' tushsa.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, hamisha ijoddan to'xtamaydigan va adabiyotga butun hayotini baxshida qilib, ijod qilishda betinim davom qilayotgan iste'dodli Xorazm farzandi hisoblangan Shoira Shams ijodining takomili bilan tanishish jarayonida shoironing yuksak e'tibor egasi va mohir adabiyotshunos ekanligini bilib oldik. Ijod xoh lirik, xoh epik bo'lsin birdek inson qalbiga ta'sir ko'rsata oladigan o'tkir qalam sohibi ekanligini guvohi bo'ldik. Ijodkor asarlaridan parchalarni keltirish orqali bir qadar tahlilga tortib ko'rdik va ma'nolarini izohlashga harakat qildik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shoira Shams. "Javrikim jondin o'tar". "Quvonchbek-Mashhura" MChJ nashriyoti, - Urganch. -2018.
2. Shoira Shams. "Tuproq tili". Ogahiy nashriyoti matbaa uyi – 2023.
3. T. Boboyev. Adabiyotshunoslik asoslari.
4. D. Quronov. Adabiyotshunoslikka kirish.
5. A. A. Mirzayev. Рудаки и разветние газели X-XV. -Сталинобод. 1958-йил.

² "Javrikim jondin o'tar", "Quvonchbek-Mashhura" MChJ nashriyoti, Urganch. 2018-yil.